

Sedm stromů a planet

Johannes Hemleben

Theoprastus Paracelsus byl jedním z posledních mužů, v němž žilo ještě samozřejmé přesvědčení, že rostlinám není darován život pouze ze Slunce a Sluncem, nýbrž že v nich působí i Měsíc a hvězdy. Nezávisle na tom, zda pro takový názor máme dnes všestranné vědecké důkazy, je v každém případě stará hvězdná symbolika a její spojení s přírodními říšemi Země naplněna hlubokou a přesto srozumitelnou obraznou mluvou, která objímá jediným pohledem i vzájemně vzdálené přírodní jednotlivosti. Je-li bříza označována jako strom něžné Venuše, dub jako strom válečného boha Marsu, pak jsou podstatně rozdíly obou těchto stromů vyznačeny daleko ostřeji, než když moderní botanik klasifikuje: bříza čili *Betula alba* patří k rodu *Betulaceae*, dub čili *Quercus pedunculata* patří k rodu *Fagaceae* atd.

Když Rudolf Steiner stál před úkolem vztyčit ve starém Goetheanu sloupy a z duchovních zákonů vyplynula nutnost sedmi sloupů, zvolil pro každý z těchto sedmi sloupů jiný druh dřeva. Staré tradice, které řadily ke každé ze sedmi kdysi známých planet, k nimž byly počítány i Slunce a Měsíc, určitý strom nebo určitou skupinu stromů, byly probuzeny zřivým pohledem a uměleckou rukou k novému životu. Pokusíme se putovat s těmito sedmi druhy stromů cestou od Měsíce přes Merkur a Venuši k Slunci a odtud přes Mars a Jupiter k Saturnu. Z určitých důvodů, jimiž se tu nebudeme zabývat, bylo řazení sloupů v Goetheanu jiné. Pořadí, zde uvedené, odpovídá starému názoru, jenž si představoval Zemi zahalenou do sedmi "sfér", jejichž vnějším znamením byla vždy příslušná hvězda, popřípadě Měsíc a Slunce.

Jako věrný průvodce putuje po své noční dráze kolem Země **Měsíc**. Klouže jako stříbrný člun po vlnách ztemnělého étheru oblohy. I když je ve srovnání se Sluncem jeho síla zdánlivě slabá, byl ve všech dobách a u všech národů uctíván a vzýván pro své zvláštní účinky. Řekům byla svatou Artemis (Diana Římanů) jako bohyně Měsíce. V jednom starořeckém mysterijním zpěvu orfického kultu nalezneme tyto řádky jako modlitbu k bohyni Artemis:

Královno, vyslyš mne,
mnohovzývaná dcera Diova...
pomocnice v bolestech...
přijď, pomáhající, laskavá bohyně,
prosbám zasvěcených nakloněná.
Pošli Zemi nádherné plody,
mír a líbezný, lákavý zdraví,
nemoc a trápení zažeň
na vrcholky hor.

Narození a péče o děti, plodnost a uzdravení - to byly v první řadě síly, v nichž bylo působení měsíční bohyně vnímáno jako blahodárné. Ženám stála ku pomoci při těžkých porodních bolestech. Jako ochránkyně a pečovatelka pomáhá mládeži, především dívkám. Každým rokem byla ve Spartě slavena slavnost chův, při níž chůvy přinášely své kojence do chrámu Artemidina. V Efezu byla zobrazována jako

matka, jejíž tělo zdobily četné prsy jako symbol plodnosti. Domov a krb jí byly svaté. Byla ochránkyní divé zvěře, dobytka na pastvě a zemědělství. Jako souhrn sil **plodnosti** přijímala bohyně Měsíce Artemis uctívání lidí. Nedávné pokusy především anthroposofických badatelů, zemědělců a zahradníků, potvrdily mnohokrát stará pravidla rolníků o významu Měsíce pro všechno vznikání a zanikání rostlinného života. Například četné rostliny, jež byly zasety několik dní před úplňkem, rostou mnohem rychleji, než když byly svěřeny Zemi několik dní před novoluním. Epochální pokusy paní *Lily Koliskové* dále prokázaly oprávněnost starého spojování **stříbra** s Měsícem. Experimenty ukázaly, že přibývající a ubývající síla měsíčního světla působí až do temné komory na roztoky stříbra.

Nemůže být proto dnes už pochyb, že Měsíc nepohybuje jen vlnami moře, nýbrž že působí i na rostliny, zvířata i kovy. Souhlasné názory dávných národů, které považovaly Měsíc za regulátora procesů rozmnožování a sil plodnosti, se nám dnes stávají opět blízkými. A proto je také pochopitelné, když jako strom Měsíce je jmenována **třešeň**. Tuto příslušnost můžeme pociťovat nejsilněji, když májový úplněk oblévá stříbrné moře třešňových květů. Tu cítíme zřetelně, že v těchto teplých nocích se v korunách ovocných stromů rozvíjí tichý život, k němuž je bezprostředně třeba Měsíce. Jeli dokončeno oplodnění květů, pak nabíhá pomalu plod. Jako v hroznech vinné révy je voda země nasávána kmenem a větvemi a zachycována v plodu, což se jinak děje listy a květy. Třešeň, zatížená zralými plody, je dokonalým symbolem sil plodnosti Měsíce a jeho bohyně Artemidy. Samozřejmě i u třešně je to Slunce, které "dovaňuje" plod a svou kouzelnou silou mění nezralou zeleň ve zralou červeň. Avšak ve svěží a chladné chuti srdcovek, chrupavek a višní je zřetelné jemné aroma, za něž podle starého učení vděčíme Měsíci. Síly plodnosti a rozmnožování jsou pro lidské nitro určitým nebezpečím, nejsou-li spojeny s čistou duší. Proto je Artemis zároveň bohyní cudnosti a čistoty. Oblast jí svěřenou, sama stráží před zneužíváním a zakalováním. Třešeň jako její živé znamení ve světě rostlin hovoří zřetelně nabádavou mluvou k člověku:

**"Ó člověče, proměňuj jako rostlina
dolní v horní, očisťuj pudy.
Zraj a sklízej plody života!"**

Jilm je stromem hbitého **Merkura**, okřídleného posla, jehož povinností bylo zprostředkovávat mezi bohy a lidmi. Řekové jej nazývali Hermés a uctívali jej jako ochránce lékařů, obchodníků a zlodějů, vůbec všech lidských činností, k nimž je třeba pohyblivé inteligence. Lékař nesmí být nikdy dogmatikem, chce-li plnit své pravé poslání. Není dvou nemocí, jež by se vzájemně podobaly. Jestliže dva různí lidé trpí touž formou nemoci, musí mít lékař pohyblivé myšlení, aby každý průběh nemoci nově posoudil a hledal vždy nové prostředky léčení. Znamením Herma-Merkura je hůl, kolem níž se ovíjejí dva hadi. Tím se poukazuje na sílu, jež uschopňuje lidskou duši, aby postavila do služby lidské inteligence i protibožskou bytost, hada. Lékař je člověk, který prohlédá smrtelné jedy tak, že je může použít k uzdravení nemocného. I obchodník stojí ve službách Merkura, pracuje s pohyblivými silami tohoto boha. Jeho úkolem je zprostředkovávat mezi lidmi výměnu zboží, jeho povolání ho nutí k neustále bdělému životu. I on musí jako lékař nově uchopovat každou situaci, žádnou úvahu nesmí rozvíjet šablonovitě. Jeho fantazie objímá zeměděly, jeho dispozice musí brát zřetel na všechny eventuality. Ještě dnes nacházíme v obchodních městech zobrazení Merkura. Protože všechna doprava

a cestování podléhaly v minulých dobách tomuto bohu, nosí ještě dnes železničář jako znamení svého povolání obě křídla řeckého posla bohů. Poslední forma řecké úcty k bohům! I zloděj jedná ve znamení Merkura. Pokusíme-li se chápat jeho "řemeslo" mimo dobro a zlo, pak je jasné, že k tomu potřebuje zvláštní měrou síly boha pohyblivé inteligence. Dogmatikem může být ze všech lidí nejméně, naopak, musí být na všechno připraven a bleskově zvládat nové, nepředvídané situace. Moderní kriminalistika může vyprávět o tom, jaké vysoké inteligence se často používá při rafinovaných vloupáních. Zloděj zneužívá z egoismu tutéž duševní sílu, kterou užívá lékař k léčení a dobrý obchodník ke "službě zákazníkům".

Kovem Merkura je **rtuť**. Mezi všemi kovy zůstává při normální teplotě v tekutém stavu. Jeho podobenství je tak očividné, že lidi s těkavým a pohyblivým temperamentem rádi nazýváme "rtuťovitými". I skutečnost, že všechny sloučeniny rtuti jsou snadno prchavé, zjevuje merkuriální princip tohoto elementu, jež v minulosti nazývali prostě "merkurem". Při měření teploty a hustoty vzduchu prokazuje rtuť svou labilní proměnlivostí velké služby v teploměrech a barometrech všeho druhu. V říši rostlin a zvláště mezi stromy se objevuje stejný element jako jilm. Milovníku rostlin je nápadné jak neobyčejně variabilní jsou listy jilmů svou formou i velikostí. Ani jeden list se nepodobá druhému. To platí o každém stromu. V celém lese nenalezneme opravdu dva stejné listy. V listech jilmu dosahuje tato síla mnohotvárnosti mezi domácím stromy svého vrcholu. Jde o merkuriální princip, nyní na úrovni rostlinné říše. Tento dojem posiluje skutečnost, že semena jilmu jsou okřídlená. I bůh Merkur je zobrazován, především na vázách, vždy s okřídlenými kotníky. Jako posel bohů musí na křídlech spěchat světem, aby splnil svá poslání. Právě tak letí semena jilmu na křídlech ve vanoucím větru, po drahách vzdušného étheru a nesou svou zárodečnou sílu daleko do světa. O živé síle Merkura mluví také neobyčejně rychlý vzrůst a silné rašení kořenů. Po řadu let zachvacuje nesčetné stromy zhoubná choroba - "umírání jilmů" a předčasně je ničí. Člověk cítí, že se v něm vynořuje otázka: neprobíhají snad nějaké podzemní nitky od zkostratělé lidské inteligence k tragickému mizení krásných jilmových stromů? Kdo se pokouší jako člověk uvést v sobě do pohybu onu sílu, která působí v rostlinné říši jako jilmy, bude z ní vnímat výzvu k živému utváření života. Dnešní "občanský život" je tak nudný a duchaprázdný proto, že všechny události, pokud vycházejí z lidského chtění, probíhají jednotvárně a v mechanickém opakování. Kdo však v sobě ožíví sílu Merkura, začne utvářet nově každou malou a každodenní životní situaci. Pokud je nějaká událost senzací, má půvab novosti a je pociťována více nebo méně živě. Avšak utvářet setkání s lidmi a věcmi, a lidmi, na něž jsme dávno zvyklí a jež denně prožíváme, stále nově a jedinečně, to je volání, jež k nám zaznívá z Merkuru přes rtuť a jilmy:

"Ó člověče, pohybu se, buď hbitý, živý a rychlý!"

Od Merkura se obraťme k líbezné večernici a jitřence, **Venuši**. Jejím kovem je tvárná **měď**, jejím stromem **bříza**. Pověst ví mnohé o jejím zrození. Říká, že se zrodila z mořské pěny! Když se sluneční světlo třpytí a leskne, láme a zrcadlí v pěně mořských vln, vzniká barevná hra podivuhodného účinku. Ve všem krásném, v každém krásném zdání, rodí se Panna Venuše, bohyně **Afrodíté** Řeků. Kalichy květů, v nichž se ještě chvějí perly rosy a kolem nichž poletují ve slunečním světle motýli, to jsou pravé přírodní oltáře bohyně. Když stoupající a klesající sluneční světlo ozlacuje ranní a večerní oblaka a dává jim svítit všemi barvami, pak se vznáš

na obloze a cítíme dech její bytosti, ponořené do krásy. Ve všem něžném a vonném všeho stvoření, v jemné duševní panenskosti všech bytostí působí milostně Venuše - *Afrodíté*. Bříza se svým běloskvoucím kmenem, se svým jak vlasy spadajícím větrovím a s jemnou zelení listů je jejím svatým stromem. Čistě biologicky víme o bříze, že ze všech lesních stromů má nejslabší kořeny a největší potřebu světla. Jako znamení vyššího, vznešenějšího světa je přesazena do drsné nordické krajiny a upomíná poutníka, že mimo bouře, mlhy a deště jsou sféry, utkané z čiré něhy. O břízách napsal *Friedrich Doldinger*: V andělsky bílých břízách žaluje vítr sudby naší. V andělsky bílých břízách Sixtina s děckem se vznáší. Nebezpečí Venuše jsou zřejmá: hýřivost v kráse, romantika a sentimentalita a tím i bezuzdnost v duševním životě. Nelze žít pouze mezi květy a břízami. Kdo si to přeje, stane se nevěrným svým pozemským úkolům v sladké změkčilosti a blouznění. Jde o opačná nebezpečí než u Merkura. Příliš pohyblivá inteligence se snadno spojuje příliš hluboko se Zemí. Jaké možnosti zbloudění skrývají v sobě právě merkuriální povolání, např. kupce! Od poctivého obchodníka ke zloději vede jen krok. Venuše neshádí inteligenci, nýbrž citlivou duši, odtud nebezpečí "hory Venušiny". – Přesto vak nesmí být oblast Venušina vylučována ze života. Pak by se rozmáhala všestranná duševní chudoba. Čistou sférou Venušinou v člověku je oblast citlivého umění a poezie. Kdo ji zničí, zhrubne a otupí, i kdyby se zahaloval do pláště tzv. mužnosti a věčnosti. Hrubé ruce se hodí ke štípání dřeva. Tam jsou zcela oprávněné. Běda však době, v níž by byly ruce umělcovy donuceny k nečinnosti! Volání břízy napomíná:

“O člověče, tvor na své duši!

Obdivuj něžně a s láskou krásu všeho světa!”

Všechny stromy, ba všechny rostliny jsou dětmi Slunce. Přeto jsou však i takové, jež jsou Slunci více nebo méně vzdálené, například houby a vysloveně stínomilné rostliny, a takové, které jsou s ním zpřízněny. V tomto smyslu je **jasan** stromem **Slunce**. V Apollónovi uctívali Řekové ducha Slunce. Jeho přízvisko bylo *Foibos* - Čistý, Zářivý. Přemáhá své nepřátele, mocnosti temnoty, zlatými šípy a zlatým kopím. Jeho bytost je světlá a harmonická, jeho umění všestranné. Je mistrem hudební hry a léčí, co moci temnoty poškodily. Tak chrání zvláště mužskou mládež a je ve spojení se svou sestrou, měsíční bohyní *Artemidou*, jako ochránce pastvin a stád. Kdo v Řecku navštíví svatyně *Apollónovy*, má silný dojem čisté přírodní duchovnosti, s níž Řekové uměli prožívat božství v přírodě. Pověst vypráví, že sluneční bůh *Apollón* a měsíční bohyně *Artemis* se narodili na ostrově *Délu*. Malému ostrovu dominuje hora. Kdo stojí na jejím vrcholu, prožívá ve vzácné kráse zrození Slunce i Měsíce z mořských vln. V *Bassách* na *Pelloponésu* stojí ještě dnes poměrně dobře zachovaný chrám *Apollónův*. V tichém osamění, vysoko v horách jakoby v blízkosti Slunce. Člověk je tu sám pod modrým étherem a zlatou září Slunce. Cítí zde svého ducha. Slunečm stromem jihu je palma, stromem severu však jasan. Z jeho štíhlého těla si Germáni vyřezávali své elastické oštěpy. Čím volněji se mohou jasanové rozvíjet, tím velkolepěji a vznešeněji rozevírají na vysokých kmenech své široké koruny s prosvětleným listím. Jako je dnes všechn život na zemi nesen Sluncem, tak spatřovali Germáni ve vše živícím světovém jasanu, zvaném *Ygdrasil*, základ a prastav všeho stvoření. Duch Slunce a jeho **zlata** je dnes zatemněn. To, co se stalo skutečností v blízkosti velkoměst a průmyslových oblastí - všechno stvoření pokryté špínou a prachem, všechn vzduch proniknutý výpary chemických produktů - to platí více či méně pro nesčetné duše. Leží na nich jako popelavě šedý povlak břemeno moderního života. Z otupělých tváří a unavených očí pohlížejí lidé na

bezbarvou jednotvárnost přetechnizovaného životního prostředí. Ze všech stavů se stali "proletáři" - ne ve smyslu lidí bez majetku, ale lidí, promarnujících svůj život nedůstojně a beze smyslu. Není strašné, že lidé musí žít v nouzi a chudobě, ale že se lidé cítí dobře v nečistotě a bahnu lidské nížiny. Kdo rozumí mluvě svatého stromu Slunce, tomu zvěstuje životní postoj, usilující o vnitřní urozenost.

Napomenutí jasanu k člověku zní:

**Ó člověče, buď vzpřímený a
vznešený! Nepromarňuj se na věcech
nedůstojných, buď si dobře
vědom své lidské urozenosti!"**

Symbolická mluva **dubu** zůstala německému národu srozumitelnou až do dnešních dnů. Mnohému se stal tento strom dokonce cizím proto, že se stal nepostradatelným heslem každého přemrštěně vlasteneckého řečníka. To je však zneužití, jež má své časové meze. Strom válečného boha Marsu, jež Řekové nazývali *Arés* - je starší než jakýkoliv šovinismus. V řecké mythologii se vypráví o tom, že ostatní bohové nenáviděli *Marse* pro jeho neotesanou hrubost. Uměnilmilovný řecký národ nezahrnoval proto boha války zvláštní úctou. Jen divocí, nezkrtní Thrákové a drsní Sparťané se s ním cítili bytostně spojeni. Pravým marsickým národem jsou však Římané. Světový význam Říma se odedávna zakládal na síle a násilí. "Věčný Řím" je pravým městem vládců, v němž si až do dnešního dne podržely platnost jako symbol železné sekery liktorů. Pod ochranou Marsovou dobývaly římské legie světovou říši Caesarů. Když zřící Jan měl na *Patmu* svou mocnou vizi Zmrtvýchvstalého, viděl jej zářícího jako Slunce, se sedmi hvězdami v rukou, z jeho úst však vycházel dvojbřitý meč. Jan prožíval bytost Ježíše Krista tak, že ve své ruce spojoval sílu sedmi planet. V Kristu je plnost božství: láska a přísnost, radost i vážnost, život i krása. Kdo zvěstuje jen jednu stránku jeho bytosti, nepoznává Ho a zkresluje křesťanství. I impuls meče a Marsu v Ném musí žít. Válečný bůh pohanů tu vstává z mrtvých v pravém bojovém smýšlení, aby netrpěl nespravedlnost, chránil slabost, vytrval v tvrdosti. "A z jeho úst vycházel ostrý dvojbřitý meč!" Marsův vyzývající tón k nám zaznívá z dubu, jenž zapouští kořeny tvrdě a pevně v zemi, jehož kůra i dřevo vzdorují každé bouři a jehož větve se sukovitě vztahují k nebi:

**"Ó člověče, měj své kořeny v
hlubinách a čni do výšin. Buď silný
a pevný. Buď bojovníkem, rytířem,
ochráncem!"**

Sférou **Jupiterovou** je život v moudrosti. Pravá moudrost rozvíjí vždy mír v duši a dobrotu. Proto ještě dnes nazýváme staršího člověka, který se chová laskavě k druhým lidem, *žoviálním* (odvozeno od *Jova* - 2. pád v latině od Jupitera, pozn. překladatele), tedy člověkem Jupiterovým. Ve starověku prožívali boha moudrosti (jeho řecké jméno bylo *Zeus*) vysoko na Olympu, jako nejvyššího z bohů, jenž řídí osudy lidí i přírody. Není snadné chápat základní náladu řeckého člověka, když zaznělo jméno *Diovo*. Žijeme ve věku pojišťovnictví. Ať přijde cokoliv, dnešní člověk je pojištěn. Proti smrti a ohni, proti blesku a kroupám, proti nehodě a krádeži. Počasí je mu náladovou děvečkou, která jedná podle náhodných nápadů. Jinak se však cítil v celku přírody Řek. Nejvyšší moudrost se mu zjevovala právě tam, kde táhly mraky, hřměl hrom a šlehal blesky. Je to Zeus, jenž řídí a pořádá větry a počasí a jemuž jsou posléze podřízeny všechny moci přírody. Nechce-li, pak ani Slunce nedosáhne svými paprsky Zemi. Jeho služebnicemi jsou Hóry, bohyně počasí

a ročních dob. V rukou boha moudrosti je vznikání a zanikání, život a smrt, ožehnutí a zdar. Všemocnou rukou vládne oblakům. Proto byli Řekové klidní, když mysleli na Dia: jednal z moudrosti. Proto jsou dnešní lidé nervózní a úzkostní - přes všechna pojištění – neboť uvěřili v “bohyni náhodu”, v přírodě i v osudu. Stromem Jupiterovým je **javor**, jeho kovem je **cín**. Tato příslušnost je méně snadno pochopitelná než u předchozích stromů. Snad je určitým ukazatelem skutečnost, že javor se dnes s oblibou zasazuje na ulicích a alejích tzv. vznešených čtvrtí velkoměst. Se svou stinnou korunou a svými jako dlaň rozevřenými listy propůjčuje ulicím blahodárný klid, po němž uštváný velkoměstský člověk vědomě či nevědomě touží. Kdo se chce učit od javoru, musí se nejprve zklidnit. Člověk, který si nedopřeje okamžik klidu, protože neví, jak by jej vyplnil, nemá pod javorem místo. Kdo je však připraven poslouchat, tomu tento strom zvěstuje:

**“Ó člověče, přemáhej v sobě
chvat a spěch. Hledej hodiny klidu,
v nichž se může zrodit dobro a
moudrost!”**

Podle starého podání jsou bukové a jehličnaté lesy přiřazeny nejvzdálenější z kdysi známých planet, temnému **Saturnu**. Kdo ze vzdušné louky, plné květů, nebo z cesty vlnícím se zrajícím obilným polem vstoupí do temného stínu lesa, uvědomí si bezprostředně změnu celého svého duševního pocitu. Les činí člověka vážným a mlčenlivým. Lidé, kteří tráví život v lese, jsou skoupi na slovo. Přijímají do své duše vlastnosti Saturnu: niternost a vážnost. Kovem Saturnu je **olovo**. Víme, jakou těžkou otravu může u člověka přivodit. Odtud rčení: “mám údy jako z olova”. Mohli bychom právě tak dobře říci: Mám údy jako ze Saturnu, neboť tíže se zmocňuje duše člověka, působí-li v něm mocně sféra Saturnu. Jestliže jí však duše nese v síle, pak právě saturnská cnost patří k nejušlechtlejším, jež jsme schopni rozvíjet. Saturn byl vždy zobrazován jako stařec. Výsadou mládí je lehkomyšlnost, ale plodem stáří je ryzí vážnost. Karikaturou vážnosti je chtěná slavnostnost a uměle důstojný postoj. Opravdu vážný člověk se obojímu vyhýbá. Kdo se naučil prohlédat povrch života, ví, že pravý život je dobýván hořkou zkušeností a smrtí. Optimismus bez pohledu na hlubokou tragiku, jež paří ke všemu lidskému a pozemskému bytí, je povrchní a laciný. Neúprosná přísnost voči sobě samému a plné pochopení pro pozemskou nouzi - to jsou požadavky Saturnu. Proto jsou přesýpací hodiny a kosa symboly této hvězdy. O této sféře platí slova Rudolfa Steinera: Vina je souzena, srdce jsou třibena. Napomenutí, jež člověku zvěstují stromy temného lesa - **jedle, cypřiše**

a buky - zní:

**Ó člověče, pociťuj nouzi své doby
a celého lidstva. Uchop s niternou
vážností úkol, jež ti ukládá
život!”**

Prevzaté z *Anthroposofických rozhledů*.
Preložil Zdeněk Váňa.